Biziň her birimiziň ýady unikaldyr. Ol bize hususy özboluşlylygymyzy we beýleki adamlaryň şahsyýetini aňlamaga mümkinçilik berýär. Ylym üçin ýadyň kliniki bozulmalary uly gyzyklanma döredýär. Ýadyň yzlary–bujanly hadysalar bolup, her gezek bizolary janlandyranymyzda täze mazmun bilen doldurylýarlar. Ýadyň işleniş mehanizmleri baradaky ilkinji garaýyşlaryň nirede we haçan döreýändigini takyk aýdyp bolmaýar.

Biziň eramyzdan öň VI asyrda gadymy grek filosofy Parmenid ýada ýagtylygyň we garaňkylygyň, ýylylygň we sowugyň birleşmesi hökmünde garaýar. Ýatdan çykarmak bolsa “çaýkamanyň” netijesi bolup durýar. Onuň pikiriçe bu dörtýagdaý “garyşylmasa” ýat gowy bolar. V asyryň başlarynda IV asyryň ahyrlarynda (biziň eramyzdan öň) Dioen ýada şeýle kesgitleme berýär.

Ýat–bubedende howanyň deňagramly ýaýraýşyny kesgitlenýän hadysa. Ol hem Parmenid ýaly ýatdan çykarmany-bu bölünişiň üýtgemesi hökmünde kesgitleýär. Ýöne ýat işlerine ähmiýetli goşant goşan Platondyr (biziň eramyzdan öň V-IV asyr). Onuň taglymaty “mum (wosk) tagtasy” atly çaklama bilen bellidir. Platonyň pikiriçe,ýat tejribäni mum ýaly şöhlelendirýär. Yzlar olary wagt öçürýänçä we üst ýene-de arassa bolýança galýar. Platon bu arassa üsti ýatdan çykarma hökmünde kesgitleýär.

Platondan soňra filosof Zenon (biziň eramyzdan öň IV-III asyr) biziň duýmalarymyz alýan täsirleri “mum tagtasynda” ýazýar diýen çaklamany öňe sürýär. Ýat we aň barada aýdanda, Zenon olary bedeniň kesgitli bölegine ýa-da organyna ýerleşdirmeýär. Onuň üçin aň düşünjesiniň özi aýdyň däl bolup durýardy.

Ikimüň ýyldan gowrak gadymýetiň beýikfilosofy Aristotel (IV asyr biziň eramyzdan öň) adamyň duýgulary, pikirleri we ýady ýürekde ýerleşip, beýni diňe gany sowatmak üçin hyzmat edýär diýen garaýyşy aýdyp geçýär. Aristotelden öň Gippokrat we Kroton (IV asyr biziň eramyzdan öň) beýnä “aň” organy, ýürege bolsa “duýgy” organy hökmünde garandyklaryny bellemek zerur. Bu pikir ýüz ýyllyklaryň dowamynda adamlaryň aňlarynda agdyklyk edipdir.

Aristotel ilkinji bolup, psihiki hadysalary beýan etmek üçin ylmy adalgalary girizýär.Ol ýürege häzirki wagtda biziň beýnä degişli edýän funksiýalarymyzy ýügere mahsus edýär. Eger-de ýürek organizmiň gan aýlanyşyny üpjün edýän bolsa, diýmek, ýat tutmak ganyň hereketi bilen baglanyşyklydyr. Onuň pikirçe, ýatdan çykarma, bu hadysanyň haýallaşmagynyň netijesi bolup durýar.

Diňe XVI asyryň ortalarynda filosof,alym Andreas Wezaliý Aristoteliň garaýyşlaryna şübhelenýär. Wezaliýniň pikiriçe pikirlenme we ýat ýürek bilen däl-de, beýniniň işi bilen

Все права защищены

baglanyşyklydyr. Ylym beýnini psihikanyňorgany diýip ykrar edýär.

Ahmet GUWANJOW
S.A. Nyýazow adyndaky
Türkmen oba hojalyk
uniwersitetiniň talyby

Все права защищены